

مطالعه تطبیقی تأثیرگذاری نور بر حس مکان خانه در خانه‌های سنتی و امروزی*

پریسا سامی^۱ - سارا جلالیان^{۲*} - امید دژدار^۳

۱. کارشناسی ارشد معماری، دانشکده هنر و معماری، گروه معماری، واحد همدان، دانشگاه آزاد اسلامی، همدان، ایران.
۲. استادیار گروه معماری، دانشکده هنر و معماری، واحد همدان، دانشگاه آزاد اسلامی، همدان، ایران (نویسنده مسئول).
۳. استادیار گروه معماری، دانشکده هنر و معماری، واحد همدان، دانشگاه آزاد اسلامی، همدان، ایران.

تاریخ دریافت: ۹۷/۰۳/۲۳ تاریخ اصلاحات: ۹۷/۰۷/۱۰ تاریخ پذیرش نهایی: ۹۷/۰۸/۲۰ تاریخ انتشار: ۹۹/۰۶/۳۱

چکیده

حس مکان مخلوطی از احساسات خودآگاه و ناخودآگاه است که چگونگی دریافت، تجربه و بیان افراد را شامل می‌شود و به یک مکان معنا می‌دهد. خانه به‌عنوان بستری برای زندگی انسان با سایر ابعاد زندگی او در ارتباط و کنش متقابل است. نور جزیی از ذات زندگی بوده و همچنین واسطه دیدن، درک و شناخت به نظر می‌رسد. پرسشی که در این زمینه وجود دارد این است که چه رابطه‌ای میان ویژگی‌های نور روز و حس مکان خانه بودن بر اساس تطبیق خانه‌های سنتی و امروزی وجود دارد؟ هدف از این پژوهش بررسی نور و تأثیر آن در محیط خانه با توجه به تأثیرگذاری نور در حس مکان خانه بودن می‌باشد. این پژوهش از نوع توصیفی می‌باشد که با رویکرد کیفی - کمی و با روش علی - مقایسه‌ای به کمک آزمون‌های همبستگی انجام شده است. روش گردآوری داده‌ها، کتابخانه‌ای و میدانی و ابزار گردآوری داده‌ها؛ فیش‌برداری، مشاهده، مصاحبه و پرسشنامه می‌باشد که در قسمت‌های مختلف پژوهش به کار گرفته شده اند. نتایج این پژوهش به ارائه مدلی مقایسه‌ای از ویژگی‌های نور طبیعی و حس مکان خانه بودن در خانه‌های سنتی و امروزی منجر شده است. یافته‌ها نشان می‌دهد که بین نور روز و حس مکان خانه بودن در خانه‌های سنتی رابطه معناداری وجود دارد که این رابطه در خانه‌های امروزی بسیار کمرنگ شده است.

واژگان کلیدی: حس مکان، خانه سنتی، خانه امروزی، نور روز.

* این مقاله برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد نویسنده اول با عنوان «مطالعه تطبیقی تأثیرگذاری نور بر حس مکان خانه در خانه‌های سنتی و امروزی» با راهنمایی نویسنده دوم و مشاوره نویسنده سوم می‌باشد.

** E_mail: Jalaliansara@yahoo.com

۱. مقدمه

جنبه‌های کیفی بنا در کنار فزونی کمی آن هاست (Asefi & Imani, 2014, p.64).

پرسشی که در این زمینه وجود دارد این است که چه رابطه‌ای میان ویژگی‌های نور روز و حس مکان خانه بودن بر اساس تطبیق خانه‌های سنتی و امروزی وجود دارد؟ به نظر می‌رسد حس مکان خانه در خانه‌های سنتی و امروزی تحت تأثیر نور متفاوت است. هدف از این پژوهش بررسی نور و تأثیر آن در محیط خانه با توجه به تأثیرگذاری نور در حس مکان خانه بودن می‌باشد. شناخت شاخصه‌های نور طبیعی و توجه به حس مکان ایجاد شده توسط آن، خصوصاً در خانه موضوعی جدید و در خور توجه می‌باشد. بنابراین ضروری به نظر می‌رسد تا حد امکان از اثرات نامطلوب حضور نامناسب نور در محیط زندگی انسان کاسته شود و به جای آن، از «نور» این عنصر شگفتی ساز طبیعت به منظور ایجاد آرامش در زندگی و تقویت احساسات و حضور معنا در فضا استفاده کنیم.

۲. پیشینه پژوهش

در چند سال اخیر، با توجه به گسترش سطح دانش علمی در کشور و علاقمندی برخی از دانشجویان به انجام پروژه‌های تحقیقاتی؛ در رابطه با نور طبیعی و تأثیرات آن بر انسان مطالعات بسیاری انجام شده و مقالات و کتاب‌های بسیاری نوشته شده است که در جدول ۱ چند مورد به اختصار توضیح داده شده است.

جدول ۱: پیشینه پژوهش

نتایج	عنوان مقاله و کتاب	سال انتشار	محقق
- نور روز و یا فقدان آن سلامتی روانی و فیزیولوژیکی ساکنان ساختمان را تحت تأثیر قرار می‌دهد. - ساختمان‌ها باید علاوه بر نقش سنتی خود که به‌عنوان سر پناه بودند، به‌عنوان یک مکان شفا دهنده نیز عمل کنند. - ضروری است که از نور روز به‌عنوان یک راهکار برای روشنایی ساختمان استفاده کنیم. - نور روز یکی از تأثیرگذارترین داروهای ضد افسردگی در دسترس است.	نور روز، معماری و سلامت؛ (استراتژی طراحی ساختمان)	۲۰۰۸	محمد بوبکری ^۲
- نور غیر مادی‌ترین عنصر محسوس طبیعت، همواره در معماری ایرانی وجود دارد. - در معماری سنتی، نور و انکسار رنگ ناشی از نور باعث ایجاد فضاهای شاخص و دادن مفاهیم ویژه به کارآمد بودن مکان بود. - نور با کیفیت‌های مختلف بر فضای روانشناختی و اجتماعی فرد در زندگی تأثیر می‌گذارد. - استفاده آگاهانه از عناصر طبیعی به‌ویژه نور و رنگ در معماری، کیفیت فضاهای محل سکونت و حضور معنا در فضا را افزایش می‌دهد.	نور طبیعی، فضای معماری، ادراک حسی و فضای مسکونی (نمونه موردی: خانه آسیایی)	۲۰۱۴	پورمحمد و همکاران

محقق	سال انتشار	عنوان مقاله و کتاب	نتایج
سمیرا زرگر دقیق	۲۰۱۵	کیفیت نور طبیعی بر نحوه ادراک حسی فضاهای داخلی محیط‌های مسکونی	<ul style="list-style-type: none"> - نور شفاف‌ترین، نرم‌ترین، آسان‌ترین و ارزان‌ترین مواد ساختاری موجود در تولید کیفیت‌ها و اشیای مورد نیاز محیط انسانی است. - نور، امکان شخصیت‌سازی و حیات بخشیدن به فعالیت‌های روزمره و بازنمایی زندگی در تصورات و حالات روانی متغیر را فراهم می‌سازد. - نور نقش مهمی در ارزش‌گذاری بر عناصر معماری دارد. - نور یکی از عوامل مهم تعیین‌کننده فضا نیز محسوب می‌شود.
ابوطالب و همکاران	۲۰۱۵	جایگاه نور در طراحی خانه‌های سنتی و معاصر ایران	<ul style="list-style-type: none"> - طیف وسیع کاربردهای نور، چه به صورت کارکردی، فیزیکی یا معنوی به طور آگاهانه در معماری سنتی ایرانی به کار گرفته شده است. - در معماری معاصر ایران تقلید کورکورانه از ظاهر معماری سنتی که بیشتر سلیقه شخصی معمار هم در آن نقش دارد، صورت می‌گیرد.
آصفی و ایمانی	۲۰۱۵	بازتعریف الگوهای طراحی مسکن مطلوب ایرانی- اسلامی معاصر با ارزیابی کیفی خانه‌های سنتی	<ul style="list-style-type: none"> - بهبود بخشیدن به ویژگی‌های کیفی مسکن همانا بهبود بخشیدن به روح مستقر در کالبد است. - خانه معاصر باید بتواند آرامش واقعی را برای انسان معاصر فراهم آورد. - همسویی بین شاخص‌ها (کالبدی- فضایی، ساختاری، عملکردی، محیطی و نیازهای انسان) در آن واحد، متناسب به زمان و ارتباط متقابل آن‌ها در یک رابطه طولی است به نحوی که وحدتی را تضمین کند. - معماری خانه باید به طبیعت و فطرت نزدیک گشته و نیازهای انسان را به‌عنوان تجلی اسم اعظم الهی برآورده سازد.

۳. روش تحقیق

این پژوهش از نوع توصیفی است که با دو رویکرد کیفی و کمی و با روش علی-مقایسه‌ای به مطالعه روابط بین شاخص‌های متغیر مستقل و وابسته در دو گروه همگن می‌پردازد. از آنجا که دستکاری شرایط به وجود آمده در اختیار محقق نیست و هدف، پی بردن به ویژگی‌های متغیر مستقل از طریق تغییرات متغیر وابسته (حس مکان) می‌باشد لذا روش علی-مقایسه‌ای جهت تبیین روابط بین شاخص‌های دو متغیر مستقل و وابسته به کمک آزمون‌های همبستگی در خانه‌های معاصر (امروزی) و مقایسه آن‌ها با گروه همتا؛ خانه‌های سنتی به کار برده شد. لازم به توضیح است که این دو گروه از نظر شرایط و ویژگی‌های کلی مانند ابعاد، شرایط فرهنگی-اجتماعی ساکنان و غیره مورد بررسی قرار گرفتند و تقریباً همگن می‌باشند. روش گردآوری داده‌ها کتابخانه‌ای و میدانی و ابزار گردآوری داده‌ها؛ فیش، مشاهده، مصاحبه و پرسشنامه می‌باشد.

تعداد ۱۰ خانه سنتی و ۱۰ خانه امروزی مورد مطالعه قرار گرفت که پرسشنامه‌ها بین تمامی ساکنان خانه‌ها توزیع شد. در این تحقیق ۴۰ نفر (۵۰ درصد) از آن‌ها مرد و ۴۰ نفر (۵۰ درصد) نیز زن بوده‌اند. داده‌های جمع‌آوری شده از پرسشنامه‌ها که بین ۸۰ نفر از ساکنان دو تیپ خانه‌های امروزی و سنتی به‌طور تقریباً برابر توزیع شد، مورد تجزیه و تحلیل آماری قرار می‌گیرد. پایایی این تعداد از نمونه با استفاده از آزمون کرونباخ اثبات شد داده‌هایی که از اجرای پرسشنامه‌ها به‌دست آمد، جمع‌آوری، کدگذاری و وارد رایانه شد و با استفاده از نرم افزار SPSS و پی.ال.اس^۳ مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. روش انتخاب نمونه‌های میدانی براساس نمونه‌گیری هدفمند بوده است. جهت انتخاب نمونه‌ها، خانه‌های مربوط به دوره قاجار تا دوره مدرن که دارای اسناد مطالعاتی بوده و امکان مطالعات میدانی بود، مورد بررسی قرار گرفت. خانه شیرزادی‌ها مربوط به دوره قاجار، خانه عاشوری مربوط به دوره پهلوی

و خانه بهرامی مربوط به دوره مدرن مورد مطالعه انتخاب قرار گرفت.

۴. مباحث مرتبط با حس مکان

حس مکان مخلوطی از احساسات خودآگاه و ناخودآگاه و دریافت‌ها (ادراک) است؛ مفهومی است غنی که چگونگی

دریافت، تجربه و بیان افراد را شامل می‌شود و به یک مکان معنا می‌دهد و حس فرد از مکان روی نگرش‌ها و رفتار وی در آن مکان تأثیر می‌گذارد (Kashi & Bonyadi, 2013, p. 45). با توجه به مفهوم حس مکان در دیدگاه‌های مختلف و سطوح مختلف حس مکان، عوامل شکل‌دهنده حس مکان را می‌توان در دو گروه عوامل شناختی و کالبدی بیان کرد که در جدول ۲ مشاهده می‌شود (Falahat, 2006, p. 62).

جدول ۲: عوامل مؤثر بر حس مکان

عوامل ادراکی شناختی				
حس مکان نظام و ساختاری شناختی است که فرد با آن به موضوعات، اشخاص، اشیا و مفاهیم یک مکان احساس تعلق پیدا می‌کند.				
عوامل کالبدی				
اندازه مکان	درجه محصوریت	تضاد	تناسب	مقیاس انسانی
فاصله	بافت	رنگ	بو	صدا
تنوع بصری ^۴	هویت تاریخ	تخیل و توهم ^۵	راز و رمز	لذت
شگفتی ^۶	امنیت	سرزندگی ^۷	خاطره	شور ^۸

۵. خانه

واژه خانه که امروز مصطلح است، در گذشته به اتاق، اطلاق می‌شده است. اتاق خصوصی را وستاخ یا گستاخ یا وثاق می‌نامیدند. از واژه سرا، به جای کلمه خانه در معنای امروزی آن استفاده می‌شده است (Pirnia, 2007, p. 153). خانه باید به گونه‌ای باشد که جهان، انسان را در خود جای دهد. خانه به‌عنوان مهم‌ترین فضای زندگی باید این قابلیت و ابزار را داشته باشد تا آدمی حوزه و قلمروی خود و استقلال و مالکیتش را در آن ببیند و خود شود. از این رو خانه باید به مانند آدمی ذومراتب باشد و باید پاسخگوی ظرافت‌های مالکش باشد (Ramyar, 2011, p. 34). در رابطه با خانه سالم تعاریف متعددی ارائه شده است، تعریف سازمان بهداشت جهانی در رابطه با خانه سالم بدین گونه است: «زندگی در سر پناهی مناسب معنی فراتر از یک سقف بالای سر دارد. داشتن خانه در واقع به معنی جایی است که امکان محافظت از حریم خصوصی وجود دارد. به سلامت و رفاه جسمی و روانی افراد کمک می‌کند. در برابر توسعه‌های اجتماعی از ساکنین حمایت می‌کند و در واقع مرکزی برای حیات بشری است» (WHO, 1998).

۶. نور

نور اولین شرط برای هر نوع ادراک بینایی است. در تاریکی

مطلق، ما نه فضا را می‌توانیم ببینیم و نه فرم و نه رنگ را. اما نور تنها یک ضرورت فیزیکی نیست؛ بلکه ارزش روانشناختی آن یکی از مهم‌ترین عوامل زندگی انسانی در همه زمینه‌هاست. نور همیشه علاوه بر استفاده کاربردی دارای ارزش نمادین نیز بوده است. نور جزئی از ذات زندگی بوده و در بسیاری از فرهنگ‌ها نور، یا خورشید به‌عنوان منبع نور، عنصری خدایی محسوب می‌شده و آن را ارج می‌نهادند (Zargardagh, 2015). نوری که از خورشید ساطع می‌شود و به زمین می‌رسد، چه به صورت مستقیم، چه غیرمستقیم و همچنین نور انعکاس یافته از سطوح دیگر نور روز نام دارد (Ziaeaoun, 2012).

۶-۱- نور روز در معماری سنتی ایرانی

در معماری سنتی ایران از نور (به‌خصوص از نور طبیعی روز) به‌عنوان عنصری کاربردی در تمام دوره‌های خود بهره گرفته است. در حالت کلی عناصر مرتبط با نور در معماری سنتی ایرانی از دو گروه تشکیل شده است. گروه اول کنترل‌کننده‌های نور، گروه دوم نورگیرها. این عناصر نقش تنظیم‌کننده وارده به داخل بنا را بر عهده دارند. در حقیقت این عناصر موجب می‌شوند تا بنا همیشه نوری تعدیل شده دریافت کند (Asadpourtabrizinezhad, 2014).

جدول ۳: کنترل‌کننده‌های نوری

کنترل‌کننده‌های نوری

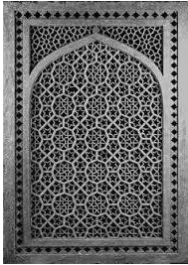

سایه‌بان	تابش‌بند	رواق
		
پرده	ساباط	سرداق
		

(Poormohamad, Dolah, & Farbod, 2014)

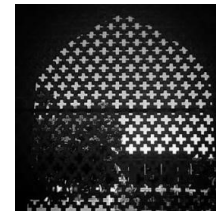
مهم‌ترین و اصلی‌ترین وظیفه نورگیرها هدایت نور طبیعی به داخل بنا می‌باشد. به‌طور کلی، شرایط اقلیمی محل ساختمان و نوع کاربری آن در طراحی اجزای نورگیر و کنترل‌کننده‌های نور نقش به‌سزایی دارد (Asadpourta- & brizinezhad, 2014).

جدول ۴: نورگیرها

نورگیرها

روزن	در و پنجره مشبک	شباک
		
هورنو	جامخانه	ارسی
		
گلجام	فریز و خون	روشن‌دان
		

پاچنگ

پاچلاقی

تهرانی

(Poormohamad, Dolah, & Farbod, 2014)

۶-۲- نور روز در معماری مدرن

امروزه پیشرفت فنی و تکنولوژیکی، نورپردازی معمارانه را به سهول و بی هیچ سختی و البته خالی از هر گونه احساسات ممکن ساخته است. به علاوه به وسیله نورپردازی مصنوعی، انسان را حتی از ارتباطش با طبیعت نیز دور می‌کند و او این رابطه را از دست می‌دهد. به همین دلیل توجه بسیار عمیق به نقش نور طبیعی لازم است، نوری که می‌تواند در هر نقطه از فضای معماری به وسیله مجاورت بی واسطه و شایان توجهی از زمان و مکان با ما صحبت کند با هدایت نور طبیعی به فضای داخلی معماری، می‌توان فضاهایی بسیار زیبا و جذاب به وجود آورد. باید در کنار نور، تاریکی هم وجود داشته باشد تا نور موجودیت خویش را نشان دهد. تاریکی، که درخشندگی نور را بر می‌افروزد و قدرت نور را آشکار می‌کند، ذاتاً قسمتی از نور است. در معماری معاصر ایران عظمت و عمق تاریکی از محدوده توجهات دور مانده است، چیزی که در معماری سنتی با عنوان تاریکی‌های معنادار به کار رفته و در کنار نور ایفای نقش نموده است (Banihashem & Latifi, 2015).

۶-۳- نور روز، معماری و سلامت

تحقیقات گوناگون حاکی از تأثیرات شدید نور روز بر بدن انسان است به گونه‌ای که این تأثیرات بر عملکرد افراد و عملکرد بصری آن‌ها تأثیر می‌گذارد. تأثیرات نور روز بر عملکرد و فعالیت افراد از طریق تأثیر بر احساسات، انگیزش و تجربه‌ها و همچنین تأثیرات مربوط به سیستم داخلی بدن را شامل می‌شود. این در حالی است که عملکرد

بصری افراد به واسطه خستگی چشمی، چگونگی دریافت پیام‌های بصری و عملکردهای شناختی و انجام فعالیت‌ها تحت تأثیر قرار می‌گیرد (Boyce, Hunter, & Howlett, 2003)، یکی از شاخص‌های نور طبیعی، توالی و دگرگونی آن در طول مدت روز می‌باشد، که نقش ایجاد شادابی و طراوت را از طریق حرکت و تغییر حالت در طول مدت روز و ساعات مختلف روز ایفا می‌کند. همین توالی موجب ترشح هورمون ملاتونین در مغز می‌شود که از هورمون‌های مهم بدن به شمار می‌رود. نور خورشید از منابع مهم ویتامین D به شمار می‌رود که از ویتامین‌های مورد نیاز و ضروری بدن محسوب می‌شود (Huang, Ho- cheng, Chou, & Yang, 2013).

۷. چارچوب نظری پژوهش

بر اساس آنچه پیش از آن ذکر رفت، پرداختن به بحث سلامت در فضای سکونت به‌عنوان مبدا و مقصد زندگی روزمره تا آنجا ضروری است که فقدان سلامت محیطی کافی در مسکن مسبب مشکلات و بیماری‌های متعدد در سطح جسمی و روانی می‌شود. در این بین از میان ویژگی‌های گوناگون مسکن که قابل ارتقا و بازنگری است، مبحث نور روز اصلی‌ترین مؤلفه مرتبط با سلامت عمومی و اجتماعی می‌تواند با طراحی بهینه و مطلوب در جهت ارتقا سلامت عمومی و کاهش افسردگی نقش به‌سزایی ایفا کند. در بررسی‌های انجام شده در زمینه زیست‌شناسی نور، روشنایی روز یکی از مهم‌ترین عناصر محیط مؤثر بر بدن انسان شناخته شده است. جدول ۵، رابطه‌ای قوی میان نور روز و فیزیولوژی انسان را نشان می‌دهد.

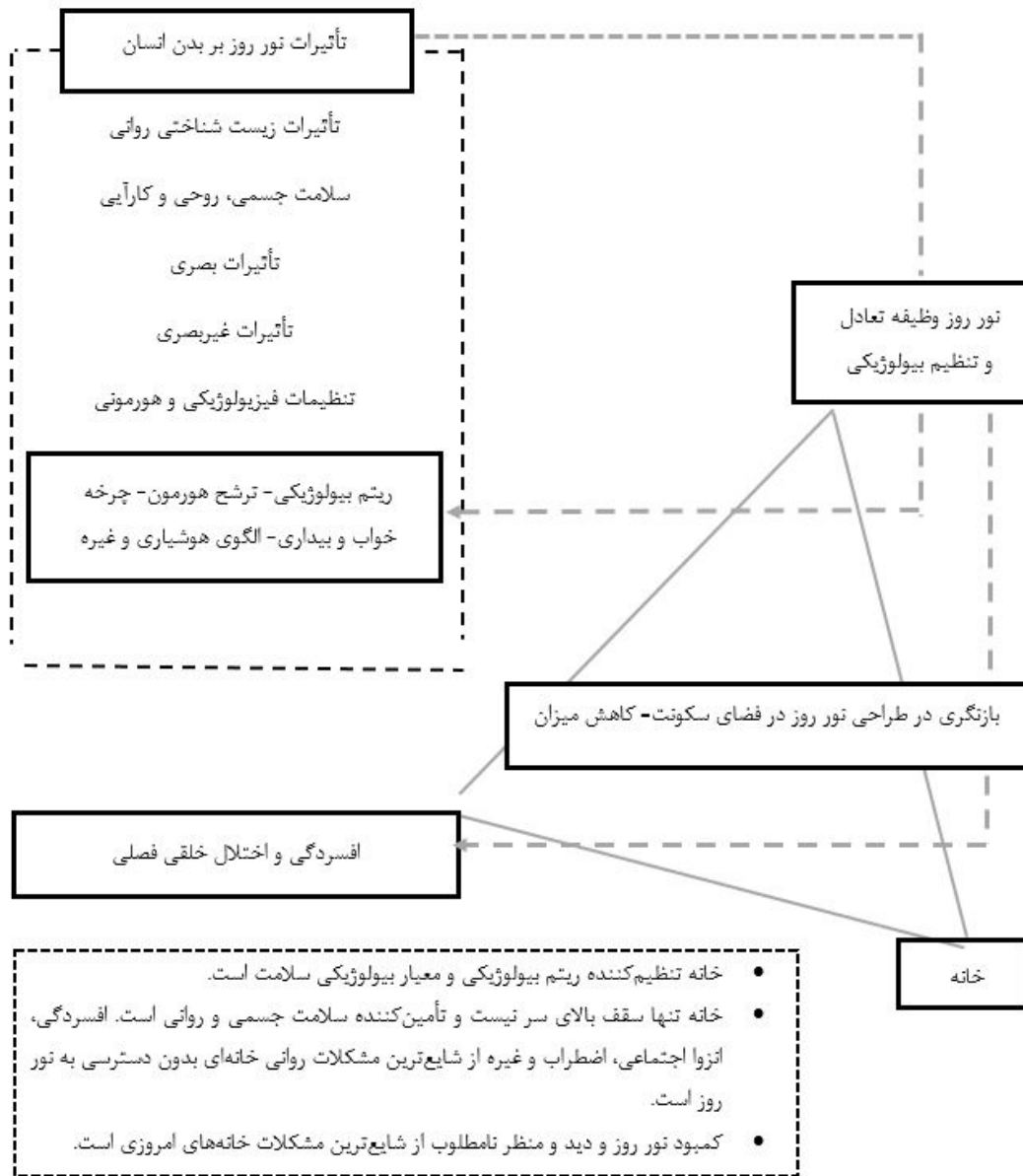
جدول ۵: پیامدهای فیزیولوژیکی نور

پیامدهای فیزیولوژیکی نور	
دریافت نور روز مناسب	عدم دریافت نور روز مناسب
تنظیمات فیزیولوژیکی	اختلال در ریتم شبانه‌روزی بدن
تنظیم چرخه خواب و بیداری	اختلال در چرخه خواب و بیداری
تنظیم هورمون و تولید ویتامین D	اختلال در ترشح هورمون (ملاتونین و سرتونین)
حفظ و افزایش سلامتی و آسایش	افسردگی و اختلال خلقی فصلی
افزایش بازدهی مفید	کاهش بازدهی مفید

پیامدهای فیزیولوژیکی نور

کاهش اضطراب	تشویش و اضطراب
شادابی و سرزندگی	کاهش انرژی و خستگی
تأثیر مثبت بر روان انسان	تأثیر منفی بر روان انسان

شکل ۱: چارچوب نظری پژوهش

۸. بررسی نمونه‌های مطالعاتی

هدف از این بررسی کشف و درک پیام معمار و رمز گشایی معانی مستتر در ساختمان‌های به‌جا مانده از ادوار مختلف و نحوه نورپردازی آن‌ها است. از این رو با توجه به اصول بهره‌گیری از نور روز در معماری ایرانی، با بهره‌گیری از روش علی-مقایسه‌ای به بررسی انواع ساختمان‌های

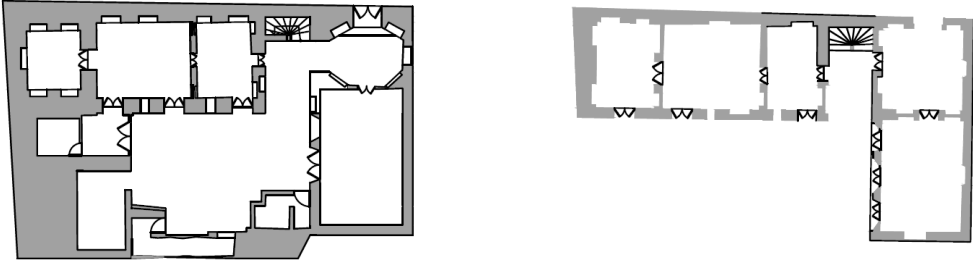
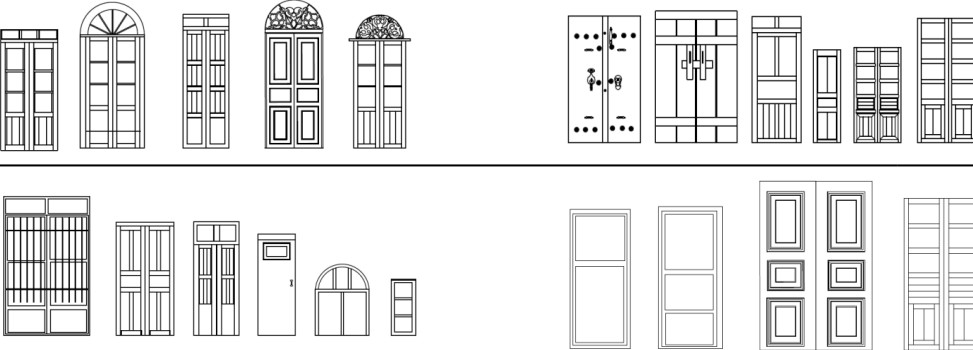

موجود و چگونگی استفاده از نور در فضاهای مختلف پرداخته‌ایم. روش انتخاب نمونه‌های میدانی براساس نمونه‌گیری هدفمند بوده است. جهت انتخاب نمونه‌ها، خانه‌های مربوط به دوره قاجار تا عصر حاضر که از لحاظ موقعیت جغرافیایی در شهرستان ملایر قرار دارند و دارای اسناد مطالعاتی بوده و امکان مطالعات میدانی بود، مورد بررسی قرار گرفت.

با به کاربردن شیشه‌های کوچک، نمای خارجی و داخلی زیبایی برای اتاق فراهم می‌آورند. لنگه‌های این پنجره بر حول محور پاشنه می‌چرخند. نخست نور فضای درون را تأمین می‌کرد و سپس دید و منظر بیرون را در اختیار افراد درون فضا قرار می‌داد.

خانه بهرامی در سال ۱۹۹۶ ساخته شده است. بنا شامل فضای بیرونی و درونی می‌باشد که هر کدام ورودی مجزای خود را دارند. ورودی در سمت غرب ساختمان قرار گرفته است. خانه بهرامی از سه جهت دسترسی به نور دارد و این باعث شده که تمامی فضاها اعم از ورودی، نشیمن، پذیرایی، آشپزخانه، اتاق خواب‌ها و اتاق غذاخوری دسترسی مستقیم به نور خوشید داشته باشند. درب اتاق‌ها نیز، یک لنگه با طراحی ساده چوبی می‌باشد. فرم پنجره‌ها همان‌طور که مشخص شده یک طرف ثابت و یک طرف متحرک با شیشه‌های ساده می‌باشند. جدول ۶ به مطالعه تطبیقی تأثیرگذاری نور در خانه‌های سنتی و امروزی به تفکیک دوره‌های یاد شده می‌پردازد.

خانه شیرزادی‌ها در سال ۱۸۱۳ توسط حسن خان شاملو ساخته شده است و اکنون مالکیت این بنا با آقای شیرزادی می‌باشد. بنای فعلی شامل فضای اندرونی و بیرونی بوده که هم اکنون تفکیک شده است. ورودی اصلی از سمت شمال می‌باشد. در خانه شیرزادی‌ها درب اتاق‌ها نیز دو لنگه با کندوکاری اشکال هندسی است. تزئینات مربوط به شیشه‌های رنگی، ارسی و گره چینی‌های زیبا با هلال‌هایی که شیشه‌های هفت رنگ رنگین کمان در آن به کار رفته است. در اتاق‌ها جلوه‌ای زیبا از تلفیق نورهای رنگی است و باعث حرکت و تغییر حالت در ساعات مختلف می‌شود. خانه عاشوری در سال ۱۹۴۴ توسط میرزا حسن عاشوری ساخته شده و اکنون مالکیت بنا با محمد عاشوری می‌باشد. بنا یک طبقه است که از دو طرف ورودی دارد؛ یکی از جهت شرقی که ورودی اصلی محسوب می‌شود و دیگری در قسمت جنوبی بنا می‌باشد. در خانه عاشوری درب اتاق‌ها دو لنگه است و ابعاد پنجره‌ها از سقف تا کف اتاق می‌رسد و این پنجره‌های بزرگ را با قاب‌های مختلف به سه یا چهار قسمت تقسیم می‌کنند و در هر قسمت

جدول ۶: مطالعه تطبیقی تأثیرگذاری نور در خانه‌های سنتی و امروزی

خانه	خانه شیرزادی‌ها
تاریخ ساخت	۱۸۱۳ (مورد مطالعاتی دوره قاجار)
پلان طبقات	
جزئیات در و پنجره	
تصاویر	

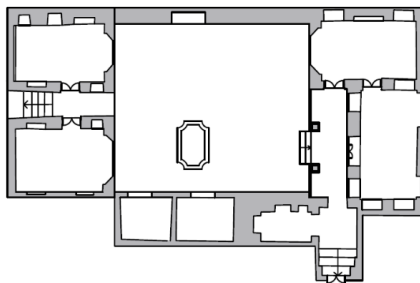
خانه

خانه عاشوری

تاریخ ساخت

۱۹۴۴ (مورد مطالعاتی دوره پهلوی)

پلان

جزئیات در و پنجره

تصاویر

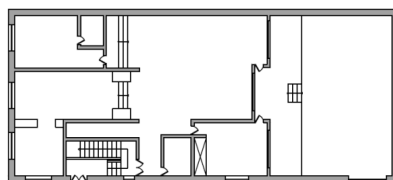
خانه

خانه بهرامی

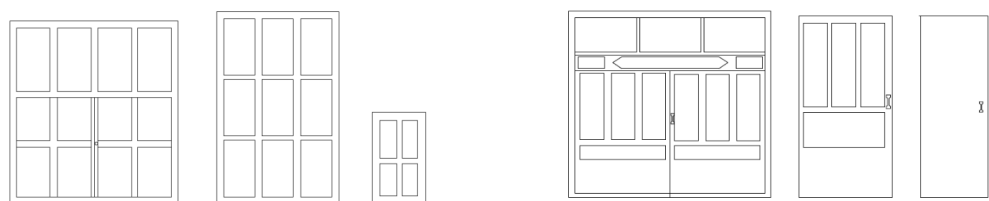
تاریخ ساخت

۱۹۹۶ (مورد مطالعاتی دوره مدرن)

پلان

جزئیات در و پنجره

تصاویر

پس از بررسی نمونه‌های مطالعاتی و توزیع پرسشنامه، داده‌های جمع‌آوری شده از پرسشنامه‌ها مورد تجزیه و تحلیل آماری قرار گرفت. وضعیت هر یک از معیارهای

۸-۱- بررسی رابطه بین نور موجود در مکان‌های مختلف خانه‌های امروزی و سنتی با شاخص‌های مورد مطالعه

یاد شده از نقطه نظر ساکنان در سایه انجام تحلیل عاملی، مشخص شده است که در مطالعه مقدماتی از طریق مصاحبه با ساکنان خانه‌ها به دست آمد و همچنین سؤالات پرسشنامه شش شاخص مرتبط با حس مکان را مورد بررسی قرار می‌دهند. در این بخش با استفاده از تحلیل

ضریب همبستگی پیرسون، میزان روابط بین متغیرهای مورد مطالعه در پژوهش مورد بررسی قرار می‌گیرد. نتایج آزمون همبستگی پیرسون بین تأثیر نور بر فضاهای مختلف خانه‌های سنتی و امروزی، در جدول ۷ مشاهده می‌شود.

جدول ۷: ضریب همبستگی پیرسون برای بررسی رابطه بین نور موجود در مکان‌های مختلف خانه و شاخص‌ها

نور در مکان	سرزندگی		احساس امنیت و آرامش		بازده		اضطراب و سردرگمی		احساس رضایت	
	سنتی	امروزی	سنتی	امروزی	سنتی	امروزی	سنتی	امروزی	سنتی	امروزی
اتاق خواب	۰.۶۸۸*	۰.۵۱۲*	۰.۵۰۲*	۰.۵۰۷*	۰.۱۷۱	۰.۰۹۳*	۰.۰۹۳*	۰.۱۷۱	۰.۴۹۴*	۰.۳۶۳*
ورودی	۰.۳۰۷	۰.۴۸۲	۰.۳۴۱	۰.۷۷۹*	۰.۲۲۹	۰.۰۵۷	۰.۰۵۷	۰.۲۲۹	۰.۱۷۰	۰.۴۶۸*
راهرو	۰.۲۵۹	۰.۰۵۴	۰.۶۱۸*	۰.۵۳۹*	۰.۰۹۷	۰.۲۸۷*	۰.۰۹۷	۰.۲۸۷*	۰.۰۶۱	۰.۱۷۱
پذیرایی	۰.۱۸۹	۰.۲۶۷*	۰.۱۷۲	۰.۸۱۴*	۰.۱۳۶	۰.۱۰۸	۰.۱۰۸	۰.۱۳۶	۰.۰۹۹	۰.۴۸۳*
آشپزخانه	۰.۵۸۳*	۰.۲۶۲*	۰.۵۰۲*	۰.۵۰۷*	۰.۱۴۶	۰.۳۷۱*	۰.۳۷۱*	۰.۱۴۶	۰.۶۵۷*	۰.۳۸۳*

رابطه نور و ایجاد سرزندگی در خانه‌های سنتی و امروزی؛ با توجه به معنا دار بودن رابطه وجود نور در اتاق خواب و آشپزخانه، در خانه‌های امروزی با ایجاد سرزندگی، می‌توان با ۹۵ درصد اطمینان بیان کرد که وجود نور در اتاق خواب و آشپزخانه در خانه‌های امروزی با ایجاد سرزندگی رابطه‌ای مثبت و معنا دار دارد. همچنین در خانه‌های سنتی وجود نور در اتاق خواب، پذیرایی و آشپزخانه با ایجاد سرزندگی در این مکان‌ها رابطه‌ای مثبت و معنا دار داشته است.

رابطه نور و احساس امنیت در خانه‌های سنتی و امروزی؛ با توجه به معنا دار بودن رابطه وجود نور در اتاق خواب، راهرو و آشپزخانه، در خانه‌های امروزی با احساس امنیت، با ۹۵ درصد اطمینان می‌توان گفت که در خانه‌های امروزی بین وجود نور در اتاق خواب، راهرو و آشپزخانه با احساس امنیت رابطه‌ای مثبت و معنا دار وجود دارد. همچنین با توجه به ضرایب همبستگی بین وجود نور و احساس امنیت از نظر ساکنان خانه‌های سنتی، رابطه احساس امنیت و وجود نور در مکان‌های مختلف این خانه‌ها از جمله اتاق خواب، ورودی، راهرو، پذیرایی و آشپزخانه مثبت و معنا دار بوده است.

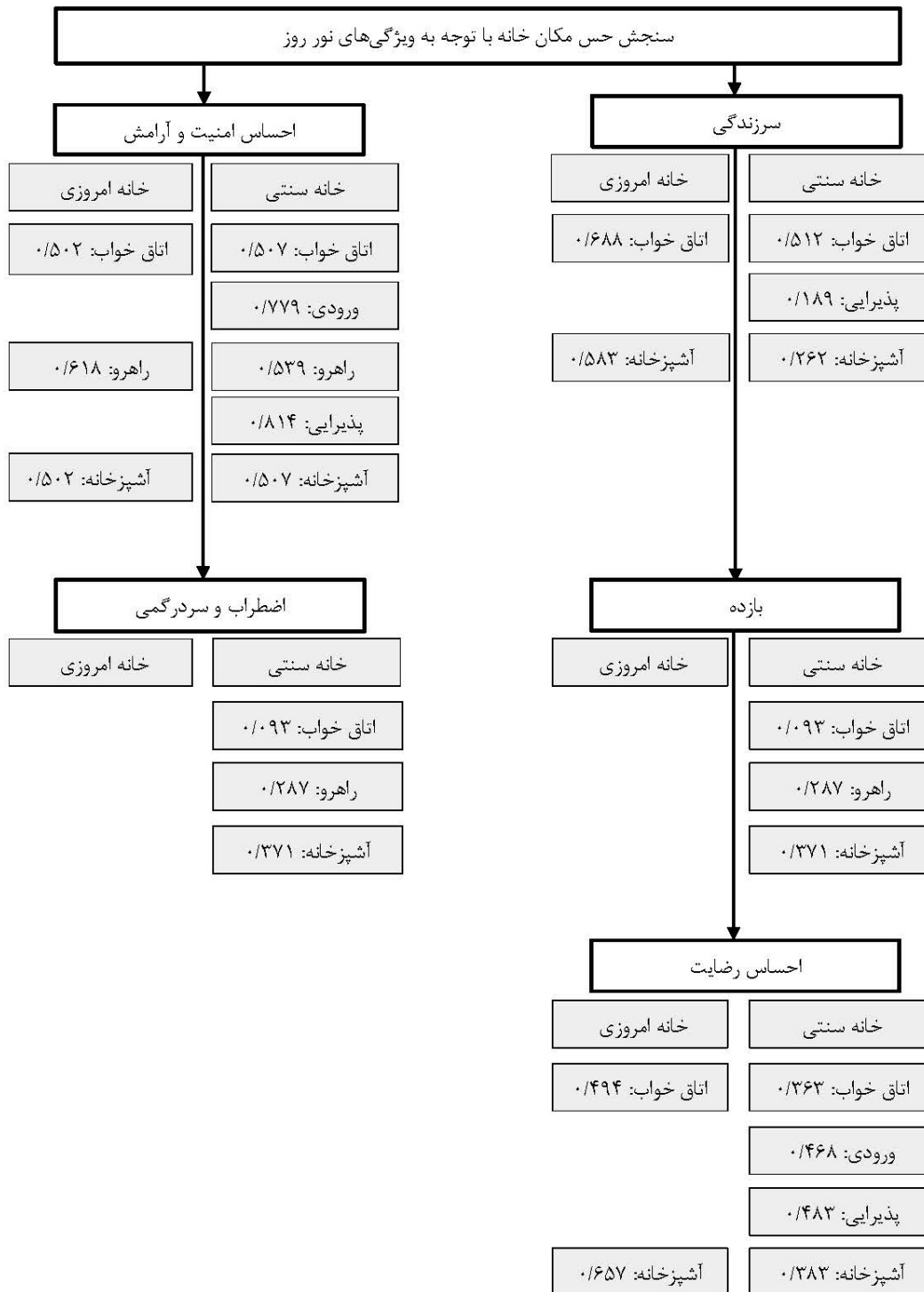
رابطه نور و افزایش بازده در خانه‌های سنتی و امروزی؛ با توجه به معنا دار نبودن هیچ رابطه‌ای در فضاهای خانه‌های امروزی با افزایش بازده، می‌توان با ۹۵ درصد اطمینان بیان کرد که وجود نور در هیچ یک از فضاهای خانه‌های امروزی

با افزایش بازده رابطه‌ای معنا دار نداشته است. حال آن‌که در خانه‌های سنتی بین وجود نور در اتاق خواب، راهرو و آشپزخانه با افزایش بازده در این فضاها رابطه‌ای مثبت و معنا دار وجود داشته است.

رابطه نور و اضطراب و سردرگمی در خانه‌های سنتی و امروزی؛ ضریب همبستگی پیرسون، رابطه‌ای معنا دار بین وجود نور و شاخص اضطراب و سردرگمی در هیچ یک از فضاها در خانه‌های امروزی نشان نمی‌دهد. در حالی که با توجه به ضرایب همبستگی بین وجود نور و اضطراب و سردرگمی از نظر ساکنان خانه‌های سنتی، رابطه احساس اضطراب و سردرگمی و وجود نور در مکان‌های مختلف این خانه‌ها از جمله اتاق خواب، راهرو و آشپزخانه مثبت و معنا دار بوده است.

رابطه نور و احساس رضایت در خانه‌های سنتی و امروزی؛ با توجه به معنا دار بودن رابطه وجود نور در اتاق خواب و آشپزخانه، در خانه‌های امروزی با احساس رضایت، می‌توان با ۹۵ درصد اطمینان بیان کرد که وجود نور در اتاق خواب و آشپزخانه در خانه‌های امروزی با ایجاد احساس رضایت رابطه‌ای مثبت و معنا دار دارد. همچنین در خانه‌های سنتی وجود نور در اتاق خواب، ورودی، پذیرایی و آشپزخانه با ایجاد حس رضایت در این مکان‌ها رابطه‌ای مثبت و معنا دار داشته است.

شکل ۲: سنجش حس مکان خانه با توجه به ویژگی‌های نور روز

۹. بحث و نتیجه‌گیری

نتایج حاصل نشان می‌دهد که جایگاه نور در معماری ایرانی از ترکیب فرهنگ، مذهب و هنر ایرانی که در طول زمان تغییر کرده سرچشمه می‌گیرد. نگرش تک بعدی و کمیت‌گرا به محیط‌های مسکونی به‌عنوان تفکر برخاسته از زمینه اجتماعی و اقتصادی ایران معاصر سبب شده است.

در فرهنگ معماری معاصر توجه لازم به مساله بنیادین کیفیت محیط‌های مسکونی به معنای واقعی آن اعمال نشود، این مساله به همراه تأثیر متقابل کیفیت محیط مسکونی بر کیفیت زندگی و سلامت ساکنان، تعریف جامع و نظام‌مند از کیفیت محیط‌های مسکونی را ضروری می‌سازد. در این بین از میان ویژگی‌های گوناگون مسکن

معنادار در خانه‌های امروزی بسیار کم‌رنگ شده است. مطالعات این پژوهش می‌تواند پیشنهاداتی جهت بهبود ارتقا کیفیت مسکن معاصر در راستای غنای حس مکان با توجه به ویژگی‌های نور روز ارائه دهد، که عبارت‌اند از: جهت قرار گیری ساختمان‌ها متناسب با اقلیم منطقه‌ای، استفاده از پلان کشیده و آزاد، طراحی حیاط مرکزی و آتریوم‌های مرکزی به منظور ورود نور از مرکزیت بنا، سازمان‌دهی حجم در سطح افقی به منظور بهره‌گیری از حداکثر تابش نور روز، چیدمان فضایی در پلان بر اساس نورگیری مطلوب ریز فضاها، استفاده از پنجره‌های نواری به منظور نور یکنواخت در ساختمان، استفاده از سایه‌بان متحرک جهت تنظیم نور روز، افزایش ارتفاع سقف و قرار گرفتن پنجره در ارتفاع بیشتر به منزله ورود نور بیشتر در ساختمان.

که قابل ارتقا و بازنگری است، مبحث نور روز اصلی‌ترین مؤلفه مرتبط با سلامت عمومی و اجتماعی می‌تواند با طراحی بهینه و مطلوب در جهت ارتقا سلامت عمومی و کاهش افسردگی نقش به‌سزایی ایفا کند. بهبود بخشیدن به ویژگی‌های کیفی خانه همانا بهبود بخشیدن به روح مستقر در کالبد است. با توجه به نتایج حاصل از تحلیل و تفسیر پرسشنامه‌ها می‌توان به این نتیجه رسید که در خانه سنتی و خانه امروزی ریز فضایی که در ارتباط مستقیم با نور روز هستند، می‌توانند حس سرزندگی، احساس امنیت، احساس رضایت، افزایش بازده و کاهش اضطراب و سردرگمی را برای ساکنین فراهم کنند، که همگی بر حس مکان تأکید دارند. از این رو با توجه به معماری گذشته که طراحی خانه از ضوابط خاصی برخوردار بوده و امروزه کمتر به آن توجه می‌شود می‌توان این‌گونه گفت که در خانه‌های سنتی بین نور روز و حس مکان بودن رابطه معناداری وجود داشته که این رابطه

پی‌نوشت

1. Sence of Place
2. Mohammad Boubekri
3. Smartpls
4. Visual Variety
5. Fantasy
6. Surprise
7. Vitality
8. Livability

۹. معنادار بودن رابطه ($p < 0.05$)*

REFERENCES

- Asadpourtabrizinezhad, Y. (2014). Daylight in Architecture and its role in Sustainable Development. Paper Presented at the First National Conference on Architecture, Civil Engineering and Urban Environment. Hamedan. https://www.civilica.com/Paper-ARCHITECTURE01-ARCHITECTURE01_277.html
- Asefi, M., & Imani, E. (2014). Recognition and Evaluation of the Transformational Factors of the Spirit of Iranian Traditional Architecture: Originality of Past, Novelty of Present. HOVIATESHAHR, 8(19), 63-76. <https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=236578>
- Banihashem, A.S., & Latifi, M. (2015). Investigating the Role of Light in Interior Architecture with the Approach of the Effect of Light on the Excellence of Human Spirits. Paper Presented at the the first Scientific Conference of New Horizons in Geography and Planning, Architecture and Urban Planning of Iran. Tehran. https://www.civilica.com/Paper-NICONF01-NICONF01_200.html
- Boubekri, M. (2008). Daylighting, Architecture and Health-Building Design Strategies. Oxford: Elsevier Ltd.
- Boyce, P., Hunter, C., & Howlett, O. (2003). The Benefits of Daylight through Windows. Rensselaer Polytechnic Institute, Lighting Research Center.
- Falahat, M.S. (2006). The Sense of Space and its Factors. HONAR-HA-YE-ZIBA, 1(26), 57-66. <https://www.sid.ir/en/Journal/ViewPaper.aspx?ID=64584>
- Huang, T., Hocheng, H., Chou, T., & Yang, W. (2013). Bring Free Light to Buildings, Materials and Processes for Energy. Communicating Current Research and Technological Development.
- Kashi, H., & Bonyadi, N. (2013). Stating the Model of Identity of Place-Sense of Place and Surveying its Constituents: Case Study: Pedestrian Passage of Shahre Rey. HONAR-HA-YE-ZIBA, 18(3), 43-52. <https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=284660>
- Nayebi, B., Kateb, F., Mazaheri, M., & Birashk, B. (2007). The Effect of Indoor Lighting on Quality of Life and Human Ethical Behavior. Ethics in Science and Technology, 2(1), 65-72. <https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=87489>
- Pirnia, M.K. (2007). Familiarity with Islamic Architecture of Iran. Tehran: Soroush Danesh.
- Poormohamad, S., Dolah, M., & Farbod, F. (2014). Natural light, Architectural Space, Sensory Perception and Residential Space (Case study of Asian House). Paper Presented at the National Conference on Urban Planning, Urban Management and Sustainable Development. Tehran. https://www.civilica.com/Paper-UUSD01-UUSD01_1095.html
- Ramyar, R. (2011). An Introduction to the Design of Residential Complexes. Tehran: Oughaf
- WHO. (1998). Guideline for Healthy House. World Health Organization.
- Zargardaghigh, S. (2015). The Quality of Natural Light on the Sensory Perception of the Interior Spaces of the Residential Environment. Paper Presented at the International Conference on Architecture, Civil Engineering and Urban Planning in the Third Millennium. Tehran. https://www.civilica.com/Paper-AECCONF02-AECCONF02_135.html
- Ziaeaoun, M. (2012). Window and its Importance in Lighting Using Natural Light in Modern Architecture. Paper Presented at the First National Conference on New Ideas and Technologies in Architecture. Tabriz. https://www.civilica.com/Paper-NTA01-NTA01_460.html

نحوه ارجاع به این مقاله

سامی، پریسا و جلالیان، سارا و دژدار، امید. (۱۳۹۹). مطالعه تطبیقی تأثیرگذاری نور بر حس مکان خانه در خانه‌های سنتی و امروزی. نشریه معماری و شهرسازی آرمان شهر، ۱۳(۳۱)، ۹۷-۱۰۹.

DOI: 10.22034/AAUD.2020.113261

URL: http://www.armanshahrjournal.com/article_113261.html

